

Рецензії

ЦІННЕ ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ ТА ЕТНОГРАФІЇ ГАЛИЧИНИ Й БУКОВИНИ

Маріанна МОВНА

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2473-6998>

кандидатка історичних наук, в. о. завідувача відділу,

Львівська національна наукова бібліотека

України ім. В. Стефаника НАН України,

відділ наукової бібліографії,

вул. Стефаника, 2, 79000, м. Львів, Україна,

e-mail: mari3anna@ukr.net

**Рорер Йозеф. Нотатки під час подорожі
від турецького кордону через Буковину,
вздовж Східної та Західної Галичини,
Сілезії та Моравії до Відня.
Пер. з нім. Л. Олексишиної. Чернівці:
Книги-XXI, 2018. 256 с.**

2018 р. у чернівецькому видавництві «Книги-XXI» за сприяння Чернівецької міської ради в рамках програми підтримки книговидання імені бургомістра Антона Кохановського, а також Представництва Австрійської служби академічного обміну Львова вперше українською мовою опубліковано цінне джерельне надбання з історії та етнографії Буковини й Галичини початку XIX ст. — подорожні нотатки Йозефа Рорера, що в оригіналі побачили світ 1804 р. у Відні (*Bemerkungen auf einer Reise von der Türkischen Gränze über die Bukowina durch Ost- und Westgalizien, Schlesien und Mähren nach Wien, Wien, 1804*).

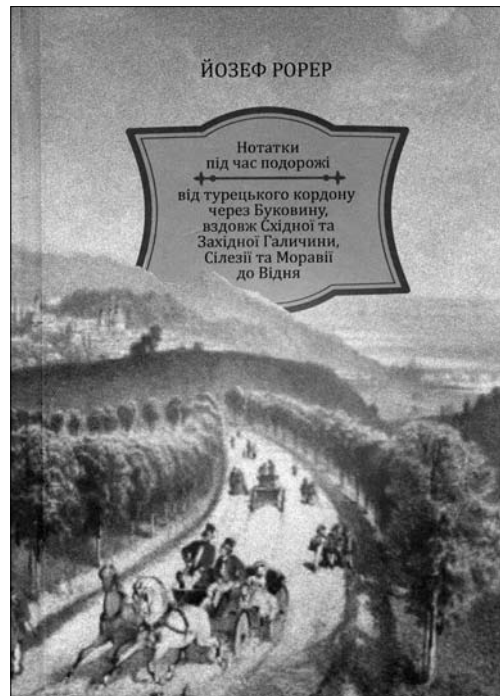
Йозеф Рорер (1769—1828) — випускник Віденського університету, австрійський чиновник на теренах Галичини, від 1800 р. — комісар поліції у Львові. У 1806—1816, 1818—1827 — професор кафедри політичних умінь та статистики Львівського університету. У коло його наукових зацікавлень входили австрійська державна статистика, державне право, національний склад Австрійської монархії, етнографічна специфіка народів, що входили до її складу.

Подорож Буковиною та Галичиною здійснювалась з метою збору статистичних відомостей, необхідних для вдосконалення економічного розвитку краю. Опис мандрівки з Молдови через Буковину та Галичину до Відня, що відбувалася упродовж листопада 1802 — квітня 1803 року подано у формі 22 листів до приятеля у репортажному жанрі й містить ретроспективний, але живий і актуальний навіть сьогодні погляд його автора на щоденне життя буковинців та галичан початку XIX століття. Авторська нумерація є недосконалою, оскільки у ній присутні помилки: Лист 1 — Сучава, 20 листопада 1802 р.; лист 2 — Сучава, 21 листопада 1802 р.; лист 3 — Серет, 22 листопада 1802 р.; лист 4 — Чернівці, 23 листопада 1802 р.; лист 5 — Станіслав, 25 листопада 1802 р.; лист 6 — Галич, 27 листопада 1802 р.; лист 7 — Бібрка, 29 листопада 1802 р.; лист 8 — Львів, 30 листопада 1802 р.; лист 9 — Львів, 28 грудня 1802 р.; лист 10 — Львів, 13 січня 1803 р.; лист 12 — Самбір, 13 березня 1803 р.; лист 13 — Городок, 18 березня 1803 р.; лист 14 — Ярослав, 1 квітня 1803 р.; лист 15 — Пшеворськ, 2 квітня 1803 р.; лист 15 — Краків, 4 квітня 1803 р.; лист 16 — Біла, 6 квітня 1803 р.; лист 17 — Тенчин, 6 квітня 1803 р.; лист 18 — Брно, 7 квітня 1803 р.; лист 19 — Відень, 12 квітня 1803 р.; лист 20 — Відень, 15 квітня 1803 р.; лист 21 — Відень.

Це 22 інформаційно насичених есе, що мають не лише історичну й етнографічну, а й літературну вартість зі специфічним авторським стилем викладу та виразним емоційним забарвленням у веденні оповіді. Тому за допомогою майстерного оповідача, яким безсумнівно був Й. Рорер, стає можливим здійснити мандрівку в часі та просторі, глянувши на людей, їхні заняття, звичаї, міста, села, торгові сухопутні та водні артерії з фокусу 200—річної давнини.

Оскільки автор був не лише австрійським чиновником, а й професором Львівського університету, він володів широким поглядом на життєві реалії, що його оточували, а тому докладно аналізував усе побачене. Українські землі, населення і побут яких він описує, потрапили під юрисдикцію Австрійської імперії відносно недавно, внаслідок третього поділу Польщі 1772 року. І австрійська державна політика, активним носієм й промотором якої виявляє себе Рорер на сторінках записок, була спрямована на розвиток економіки краю, у першу чергу сільського господарства в умовах аграрної спеціалізації Галичини і Буковини, удосконалення способів господарювання, ефективне використання природних ресурсів, покращення повсякденного життя здебільшого незamoжного підвладного їй населення. Мандрівницькі за формою подачі, проте глибокі та професійні за змістом спостереження автора не лише містять аналіз біжучого становища у різних економічних сферах, а й влучні й раціональні пропозиції щодо вдосконалення дорожнього та лісового господарства, рільництва, садівництва, можливості виходу місцевої продукції на нові економічні ринки, приклади позитивного впливу німецьких колоній на забезпечення порядку в державі та приватному житті мешканців.

Детальніше розглянемо подорожні нотатки, що стосуються українських земель, їхніх мешканців й етнографічних відомостей про них, вміщені у листі 5— Станиславів, де йдеться про гірське населення Станиславівського округу, зокрема сіл Ямна, Дора, Лоева, Космач, Дзвиняч, Бабче, Волосів, Глибоке, Хлібичин, Клубівці, Підлужжя. Основними заняттями горян (хоча й не відрізняє їх за етнографічними групами) Рорер називає городництво, конярство, вівчарство, лісосплав, сезонні заробітки за межами краю, а продуктами харчування — картоплю, квашену капусту, сир, молоко, сироватка («дзер»). Одяг селян дуже простий: сорочка з конопляного полотна,

вимащена салом, щоб відганяти комах-паразитів, довга спідниця, взуття — ходаки, шапка з овечої вовни. На прикладі села Ямна автор описує важке матеріальне становище нерентабельних високогірних місцевостей і пропонує своє бачення шляхів поліпшення їхнього добробуту за рахунок введення нових методів господарювання і відповідно отримання нових джерел прибутку у вигляді додаткових занять і ремесел (плетіння панчіх, бджільництво, вирощування горошку, зменшення залежності від євреїв-крамарів та заробітчанства в інших місцевостях), доступних для гірських мешканців Німеччини та Австрії. Він спостерігає дисбаланс у розвитку сільського господарства: надлишок вирощування зерна і брак відгодівлі худоби. На його думку, бракувало носіїв кращих сільськогосподарських ідей серед освічених верств населення. У селах Чорнолізці, Підпечери та Гринівці автор нотаток фіксує існування перелогової системи землеробства, за приписами якої поля засівають навіть не один раз на три роки, а іноді дають їм лежати перелогом чотири роки, а згодом розорюючи їх два рази у рік — напередодні св. Івана та у вересні, на Різдво Пресвятої Богородиці. Окрему увагу Рорер приділяє опису життєвого повсякдення мешканців містечок Нижнів, Богородчани, Надвірна, одяг та заняття яких відрізняються від селянських — ткацтво, кушнірство, ремісництво, ярмаркова торгівля.

Загалом на сторінках своїх нотаток Й. Рорер залишив чимало цікавих спостережень про природу та географічні особливості нашого краю, торгівлю з Молдовою та Угорщиною, судноплавство Дністром, окремі виробництва, зокрема ткацтво і виготовлення полотна, шляхи сполучення, хижацьке ставлення до лісів та їх винищення, швидке зростання чисельності єврейського населення та його заняття (шинкарство, торгівля).

Серед іншого він подає статистику розвитку садівництва у семи галицьких селах в околицях Львова станом на 1800 рік — Унів (19 яблунь, 24 груші, 277 слив, 6 вишень), Липівці (4 яблуні, 9 груш, 391 слива, 33 вишні, 6 черешень), Якторів (79 яблунь, 52 груші, 2561 слива, 1 вишня, 17 черешень), Ушковичі (20 яблунь, 29 груш, 902 сливи, 32 вишні), Підгайчики (43 яблуні, 58 груш, 799 слив, 8 вишень), Двориська (47 яблунь, 43 груші, 956 слив, 21 вишня, 34 черешні), Добряничі (350 яблунь, 139 груш, 3262 сливи, 409 вишень, 500 черешень).

Нотатки з мандрівки дають уявлення не лише про подорож автора; вони засвідчують цінність і роль зафіксованої ним інформації, її значення для дослідження історії й етнографії Буковини та Галичини,

актуальність досвіду правління держави підвладними їй землями, а також проливають світло на особу Й. Рорера, його спосіб мислення та розуміння економічних реалій.

Чернівецьке видавництво «Книги-XXI» зробило вагомий внесок у введення до українського наукового і культурного обігу німецькомовної праці Й. Рорера (раніше у Чернівцях вже були опубліковані розвідки відомого австрійського етнографа Р. Кайндля), що вперше заговорив українською. Шкода лише, що перекладачка скрупульозно не звірила транскрипцію низки наведених в німецькому виданні 1989 р., з якого робився переклад, українських сіл з їх автентичними назвами (*Лойова* — *Лоєва*, *Слембоки* — *Глибоке*, *Хлебовська* — *Хлібичин*, *Клубовче* — *Клубівці*, *Чорнолісці* — *Чорнолізці*, *Линовче* — *Липівці*, *Узковичі* — *Ушковичі*, *Дворжиськ* — *Двориська*, *Добжаничі* — *Добряничі*, *Ломна* — *Лімна*, *Свірц* — *Свірж*, *Лако* — *Луки* та ін.), а також написання власних назв (*Гаквет* — *Гаке*, *Хьост* — *Гехт*). А наявність передмови з відомостями про автора та приміток з розкриттям історичних та географічних об'єктів лише додало б ваги названому виданню.